

Paraginé Tóth Edina

EGYÜTT. KERESD – MUTASD – ISMERD FEL

Múltidézés Zákányszéken

A ZakaHom-e Egyesület, valamint a Zákányszéki Művelődési Ház és Könyvtár szervezésében 2007-ben indultak el a Múltidéző vetítések, melyek az egyesület hagyományteremtő rendezvényei körébe tartoznak. Céljaink összetettek voltak: az S8-as filmek, videofelvételek, fotók digitalizálásával az archív anyagok tartós megőrzését, feltárását és rendszerezését szerettük volna biztosítani, a nyilvános vetítésekkel pedig a gyűjtemény vizuális közkinccsé tételére és a közösségépítésre törekedtünk.

2007-ben digitalizáltuk az egyesület tulajdonába kerülő S8-as filmeket, melyek az 1960-as, 70-es évek helyi ünnepeit, kulturális rendezvényeit és hétköznapjait örökítették meg. Ezzel párhuzamosan felvettük a kapcsolatot a Magyar Televízió Archívumával és a Szegedi Körzeti Stúdióval további anyaggyűjtés céljából. A gyűjtést harmadik szálon is elindítottuk. Arra kértük a lakosságot, hogy a családi fotóalbumok rejtett kincseit hozzák el a könyvtárba, hogy azokat rögzítsük, rendszerezzük, megőrizzük. Reméltük, hogy ezek a fotók nemcsak a családok magánéletéről, hanem a település múltjáról is korhű dokumentumot rajzolnak. Miután az említett anyagokat rendszereztük, múltidéző vetítéseket hirdettünk, és a nyilvánosság elé tártuk a korábban nem látható felvételeket. 2007. november 29-én került sor az első teltházas vetítésre a Polgármesteri Hivatal nagytermében.

Minden optimizmusunk és a tudatos előkészítés ellenére a vetítéseket övező érdeklődés számunkra is meglepetés volt. A zákányszékiek körében nagyobb sikere lett a vetítéseknek, mint bármilyen mozifilmnek. A harmadik vetítés alkalmával a lakosság által behozott, majd tematikusan rendszerezett több száz régi fotóból válogattunk. A kivetítőn megjelenő képeknél arra kértük a közönséget, hogy segítsenek beazonosítani a helyszíneket, személyeket, évszámokat. Ez számunkra nagy segítség volt, a jelenlévőknek pedig egy érdekes játék. Így lett a nézőkből a rendezvényt sajátjának érző közönség, közösség.

A projekt bemutatása

Első alkalommal az 1960-as, 70-es évek mozgófilmjeiből válogattunk, felidézve a helyi ünnepeket, majálisokat, életképeket. A vetítés narrálására a leghitelesebb személyt kértük fel Szabó István – Zákányszék díszpolgára, a Magyar Kultúra Lovagja – személyében, aki a felvételeket készítette. A következő vetítés alkalmával az 1980-as, 90-es évek VHS kazettáinak digitalizált adataiból válogattunk. A harmadik vetítés során az archív fotók bemutatásával tárultak fel a múlt század helyi eseményei. A múltidéző vetítések körét kis kihagyás után az országos és a körzeti televízió archívumából kapott anyagok színesítették.

A harmadik, képnézegetős estén éltük meg a vetítések talán legmeghatóbb pillanatát. Miközben a helyi amatőr színjátszás történetét dokumentáltuk a kivetítőn, a vászon előtt a két ősz hajú főszereplő 40 év elteltével újra elénekelte a dalbetéteket a Mézeskalács című színdarabból.

A ZakaHom-e Egyesület 2007 decemberében alakult. A névválasztásról: a „zaka” előtag a település nevére utal, a „hom-e” utótag magában foglalja a térségre jellemző homokos talajt, és az otthon szót. A szóösszetétellel szerettük volna kifejezni, hogy Zákányszék, ez a tipikus homoki tanyásfalu a mi otthonunk, az írásmód pedig az informatika világára utal. A múlt felidézése, a hagyományok ápolása, átörökítése, ugyanakkor a nyitottság a modern kor felé együttesen fontos az egyesület életében. A tagság életkor és foglalkozás szerint vegyes összetételű: pedagógus, újságíró, informatikus, óvónő, mentálhigiénés szakember, nyugdíjas köztisztviselő, pénzügyi előadó, BM dolgozó, hivatalvezető, könyvtáros. A különböző területeken, mégis közös célokért, a településen élőkért tenni akaró tagság szándéka együttesen érvényesült az egyesület megalakulásakor.

Célok

Egyesületünk alapszabályának alappillére a múlt értékeinek megőrzése és továbbörökítése. Ennek meghatározó szegmensei lettek a múltidéző vetítések. A rendelkezésünkre álló anyagok, majd a tudatos gyűjtés logikus következménye volt, hogy mindez ne csak a könyvtár gyűjteményét gazdagítsa, hanem az emberek ismereteit és közösségi élményét is. Ebben a folyamatban vállaltuk fel a híd szerepét a vizuális dokumentumok és az emberek között. Terveztünk, szerveztünk, hirdettünk, megvalósítottunk, majd összegeztünk. A régi fotók beazonosítására sajátos megoldást, a közös „képfelismerést” választottuk a vetítések során. Arra kértük a jelenlévőket, hogy segítsenek beazonosítani a képeken látható személyeket, mert a tulajdonosok már nem mindig voltak „képben”. Ez a munkánkban nagy segítség volt, a jelenlévőknek pedig egy izgalmas játék. A mozizás sajátos közösségi program lett Zákányszéken, mely összehozza az embereket és erősíti a kistélepülés közösségének összetartozását.

Célcsoportok

Elsősorban azoknak a jelenlétére számítottunk a vetítéseken, akik az archív felvételeken szerepeltek. Valószínűsítettük, hogy ők és családtagjaik érintettségük miatt potenciális résztvevők lesznek. Földrajzilag ez főleg a Zákányszéken élő embereket jelentette, illetve az innen elszármazottakat. A filmekből kivágott képkockákat a propagandaanyagokon is felvillantottuk, ami ízelítőt adott a témából. Felhívásunkat nemcsak a helyi, hanem a regionális sajtóban is megjelentettük, így más településekről is érkeztek vendégek a vetítések-

re. Életkor szerint valamennyi korosztály jelenlétére számítottunk. A családtagok legtöbb esetben együtt érkeztek; a szülők gyerekeikkel, a nagyszülők unokáikkal. Az idősebbek magukat, ismerőseiket és a már nem élő hozzátartozóikat szerették volna látni a vásznon, a fiatalok és középkorosztályhoz tartozók pedig a szülőket, nagyszülőket. Ismétlő vetítés keretében az általános iskolai osztályoknak is bemutattuk az archív filmanyagot, hogy hiteles képet kapjanak a település múltjáról. A vetítésekre meghívtuk az intézmények vezetőit, dolgozóit, a civil szervezetek képviselőit, a nyugdíjas klub tagjait, és mindazokat, akikről tudtuk, hogy ők, családtagjaik, ismerőseik láthatóak a felvételeken. A névre szóló meghívásokon kívül plakátokon, szórólapokon hirdettük a vetítéseket. Élünk az élő szó erejével, ami különösen eredményes. Egy érdekes téma, a jól megcélzott közönség húzóerő mások számára is. Ezek az alkalmak nemcsak közös mozizást, kötetlen beszélgetést, teázást, „zsiroskenyerezést”, hanem generációk találkozását és együttes élményt is jelentették.

Tevékenységek

A célok megvalósításához az elsődleges kiindulást a hozzánk kerülő archív filmanyagok jelentették. Amikor először végignéztük múltunk vizuális gyöngyszemeit, azonnal tudtuk, hogy ez az élmény nem maradhat csak a sajátunk. Meg kell osztanunk másokkal is, és a nosztalgizást közösségi élménnyé kell tennünk! Ez az elgondolás indította el az eredetileg 2–3 alkalomra tervezett múltidéző vetítések sorozatát, amelyek lassan tíz éve jelentenek Zákányszéken találkozási és szórakozási lehetőséget az őszi-téli hónapokban. A kezdeti anyagokat további gyűjtéssel egészítettük ki, először a lakosság segítségét kérve, majd az országos médiához fordulva. Az archívumoktól szinte jelképes összegért kaptuk meg a zákányszéki vonatkozású anyagokat. A környezetünkben fellelhetőeket eleinte kölcsönkértük, majd az egyesület saját technikai eszközeivel digitalizáltuk, archiváltuk. Az alapötletet az anyaggyűjtéstől számítva tudatos tervezés követte: hol, mikor, milyen tematika szerint, milyen időtartamban és kiknek szóljanak a vetítések?

A munkafázisokat az egyesületi tagok között osztottuk fel, mint pl. digitalizálás, szkennelés, beazonosítás, időbeli és tematikus rendszerezés. Munkánkat segítették azok a magánszemélyek, akik felhívásunkra elhozták a régi fotókat, és „élő forrásként” hiteles adatokkal szolgáltak a keletkezés idejéről, a képen látható eseményekről, személyekről. Elképzeléseink megvalósítását támogatta a helyi önkormányzat, az intézmények, a civil szervezetek. Helyiséget, technikai eszközöket, szervezési segítséget nyújtottak a rendezvények lebonyolításához.

A sikeres megvalósítás érdekében több szálon futottak az események, melyek időrendben hol egymást követve, hol egymással párhuzamosan zajlottak. Annak, hogy egyáltalán elindíthattuk a programsorozatot, volt egy elengedhetetlen feltétele. Egy olyan múltbéli törekvés, amely egyértelműen Szabó István nevéhez fűződik. Szabó István 1966–1976-ig volt a helyi művelődési ház igazgatója. Hivatástudatának, értékmegőrző gondolkodásmódjának és hobbijának köszönhetően felvételeket készített a település ünnepeiről, kulturális eseményeiről, majálisairól, hétköznapjairól. Ha ezeket a pillanatokat annak idején nem rögzíti, nem őrzi meg és nem narrálja, akkor nem lett volna vetítési anyagunk. Nekünk már csak ezt kellett digitalizálni, majd kicsit továbbgondolni és kiegészíteni további anyagokkal. Innen már egyenes út vezetett a vetítésekgig.

Váratlan események természetesen adódtak a folyamat közben, de munkánkat különösebb gátló tényezők nem nehezítették. Először akkor ijedtünk meg kicsit, amikor tudatosult bennünk, mekkora súlya és hatása van egy közösség életében a múltidézésnek, és milyen sok emberhez eljuthatunk általa. Ez örömet és egyben nagy felelősséget is jelentett számunkra. Leginkább az idő ellen kellett dolgoznunk, hiszen az óra gyorsan ketyegett. A huszonegyedik órában kerestük fel azokat az idősebb embereket, akik ma már sajnos nem tudnának segítségünkre lenni a kutatómunkában. Az időtényezővel más vonatkozásban is szembesültünk, amikor megtapasztaltuk saját korlátainkat. Ez főleg a kezdetekben volt így, amikor lelkesedésünket rutinalanságunk lassította és nem úgy haladtunk az előkészítéssel, ahogyan szeretettük volna. Ezt a feladatok konkrétabb átgondolásával és megosztásával tudtuk áthidalni.

Az 1970-es évek végétől egy eléggé nagy úr keletkezett a képes, filmes dokumentumok rögzítése terén, ezért sok helyi vonatkozású, értékes pillanat veszett a múlt homályába. Emiatt a vetítések folytonosságában is történt egy kis szakadás. Fel kellett ismernünk, hogy nemcsak gyűjtenünk és publikálnunk kell az anyagokat, hanem felelősek vagyunk a jelenkor eseményeinek megörökítésében is. Ehhez a munkához igyekeztünk megteremteni a megfelelő technikai hátteret, és lassanként diktafont, szkennert, fényképezőgépet, kamerát, vágógépet és nyomtatót vásároltunk. Lelkes amatőröként vetettük bele magunkat a médiás tevékenységbe, azóta valamennyi rendezvényen jelen vagyunk és felvételeket, fotókat, riportokat készítünk. Reméljük, hogy ezzel mi is tudunk majd anyagot szolgáltatni a következő évtizedek múltidéző vetítéseire.

A sikeres pályázatok meghatározó szerepet játszanak a civil szervezetek életében, de nem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy a közösség számára értékes, hagyományteremtő rendezvényeket minimális anyagi ráfordítással is meg lehet valósítani. Tévhit az, hogy jó programokat csak pályázati forrásból, vagy jelentős önerővel lehet tervezni! Az egyesület megalakulásával szinte egy időben elindítottuk a rendezvényeket, így nem volt lehetőségünk mindezt pénzforrásokkal alátámasztani. Ezért is ígérkeztek különösen jó ötletnek a vetítések, hiszen ennek csak minimális költségei voltak. Következő lépésként a lakosság segítségét kérve több száz régi fotót szkenneltünk, szintén anyagi ráfordítás nélkül. Az itt élők emlékeztek még azokra a településen forgatott dokumentumfilmekre, amelyeket valamikor a televízióban láttak. Ezért fordultunk az országos és a körzeti televíziós archívumokhoz, ahonnan jelképes összegért megkaptuk a kért filmeket. A folyamat időigényes volt, de megérte várni. Egy év múlva 90 percnyi, általunk nem ismert zánkányszéki anyaggal gazdagodott a filmes archívum. Az 1974–2006. között készült felvételek az aratómisétől a böllérnapig, a kisvasút történetétől a kulturális rendezvényekig korhű dokumentumokon adnak hírt a település életéről.

A rendezvények propaganda anyagainak szerkesztését, nyomtatását házon belül oldottuk meg. A termet ingyen kaptuk, a vetítések utáni beszélgetéshez a zsíros kenyeret és teát magunk készítettük. A siker kulcsa az önzetlen tenni akarásban, az önkéntes munkában és a közösség erejében van... és ez alapvetően nem pénzkérdés!

Egy olvasói vélemény a vetítésről: *„Csodálatos ez a világ! Nagyon-nagyon sok rossz is van benne, de van sok-sok nagyon szép is, amit kevesen látunk meg! Hála Istennek a ZakaHom-e Egyesület ezt meglátta, megérezte, és ebből kerekedett egy olyan csodálatos, nosztalgikus este, amit közösségünkben nagyon sokan élvezhettek 2007. november 29-én. Rengeteg helyi és más településről érkező ember jelent meg, mert kíváncsi volt a régi felvételekre, ahol viszontláthatták a régi eseményeket 1960 óta, köztük*

a régi családtagokat, ismerősöket, a faluban ismert embereket, akik közül sajnos már sokan nincsenek közöttünk. Köszönjük ezt a szép estét mindenkinek, aki emlékezetessé tette, és amit szívesen újra megnéznénk. És köszönjük a vetítés utáni beszélgetést, a finom zsíros kenyeret és teát, amit otthon nem ettünk mindig, de ezután sokszor fogunk. Kívánok sok-sok erőt, egészséget munkájukhoz, és újabb szép, nosztalgikus találkozásokat Zákányszéken mindannyiunknak.” (Szabó Istvánné, nyugdíjas óvónő)

Eredmények

Amikor 2007-ben megalakult egyesületünk, nagy lendülettel kezdtük el a munkát. Első komoly vállalásunk a „Múltidéző vetítések” elindítása volt. A teltházás előadások bizonyították számunkra, hogy az ilyen jellegű rendezvényekre nagy szükség van. Az eredetileg csak néhány alkalomra tervezett vetítések hagyományteremtők lettek. Az anyagok folyamatosan készülnek, és az ezekből összeállított válogatásokat évről-évre bemutatjuk a közönségnek, mint ahogyan azt a több évtizedes felvételekkel kezdtük.

Az egyesületi rendezvények számát tekintve 2016-ban értük az eddigi csúcst. Első negyedévben három alkalommal vetítettünk a könyvtárban az általunk készített felvételekből. Több évtizedes kihagyás után színházi előadás részesei is lehettünk, kérésünkre a mórahalmi amatőr színtársulat A masamód című vígjátékkal vendégszerepelt Zákányszéken – ugyancsak teltház előtt. Több alkalommal szerveztünk csoportos kerékpártúrát, több száz kilométert kerekeltünk a környéken és a Vajdaságban. Vártunk minden kerékpárbarátot, aki nem a sebességre, hanem a jó társaságra hajt. Tavasszal testvértelepülésünkön, Borszéken forgattunk egy útifilmet. A kész anyag az őszi hónapok vetítéseit színesítette a könyvtárban. A film pergett tovább... bemutattuk az év során készült helyi rendezvények képes összefoglalóit, riportjait. A közösségi élmény, a moizás, beszélgetés, kiállítás, pogácsázás ezúttal sem maradt el. Az elmúlt időszak legmeghatóbb rendezvényére 2016. november 10-én került sor, melynek kiindulópontja egy, az 1960-as évek elején készült egyházi csoportkép volt a Máriás-lányokról. Őket kutattuk fel és hívtuk meg, az este szentmisével kezdődött, múltidéző vetítéssel folytatódott és kiállítással zárult. A vetítés során a „képfelismerős” játék nagy sikert aratott. Az est fénypontja volt, amikor felállt és bemutatkozott, aki a kivetítőn látható csoportképen felismerte magát, a jelenlévők pedig nagy tapsal köszöntötték. Több mint 50 év telt el a képen látható személyek életében, és ezen az estén újra együtt voltak... megható idóutazás volt ez mindannyiunk számára. Nemcsak a résztvevők, hanem a szervezők szemében is megcsillant egy-egy könnycsepp.

Hatások

A múltidéző, majd a település jelenét megörökítő filmek vetítése meghatározó védjegy lett egyesületünknek, és számos pozitív eredményt hozott mind a magunk, mind a település életében. Amikor 2007-ben megálmodtuk a ZakaHom-e Egyesületet, még csak reméltük, hogy Zákányszék 13. civil szervezeteként nem egyszerűen beállunk a civilek sorába, hanem újat, hasznosat, értékeset tudunk majd nyújtani a közönségnek. A tagság összetételét tekintve abban biztosak lehettünk, hogy elkötelezett és emberileg értékes személyekkel dolgozhatunk együtt. Az, hogy a közös munka mennyire lesz eredményes, az álmokat milyen formában és minőségben sikerül majd valóra váltani, azt ekkor még nem

lehetett tudni. Ami biztos, hogy mertünk nagyokat álmodni, az elképzelések pedig idővel realizálódtak és valósággá váltak. Az elmúlt közel tíz évre visszatekintve úgy tűnik, nem volt hiábavaló elindulni ezen az úton, és a pozitív hatások nem maradtak el. Feltehető a kérdés, mi számít pozitív hatásnak? Csak az, ami számszerűen kimutatható, ábrázolható, vagy az is, amikor a falu napokig egy rendezvényről beszél, megállítanak az utcán, köszönőlevelet kapunk, foglalkozik velünk a regionális média, amikor a résztvevőknek beindul a fantáziája és új ötletekkel állnak elő, örömmel hozzák otthonról a kincseiket, megveregetik a vállunkat... amikor együtt sírunk, együtt nevetünk. Nekünk az utóbbiak legalább annyira fontosak... sőt!

Adaptációs szempontok, javaslatok

Minden kisebb vagy nagyobb közösségről elmondható, hogy vannak helyi értékei, kiaknázva vagy részben kiaknázatlanul. Azoknak a személyeknek, intézményeknek, civil szervezeteknek, akik egy adott közösség, kistelepülés életében bármilyen területen tevékenykednek, nem lehetőségük, hanem kötelességük felvállalni azt, hogy ápolják a múltbéli hagyományokat, mentsék, ami még menthető. Ennek érdekében nem kell nagy volumenekben gondolkodni, néha a legegyszerűbb ötletekből származnak a legnagyobb értékű dolgok.

Fontos és tanulságos, hogy az egyéni ambíciók mellett meg kell tanulni széleskörűen és csapatszellemben gondolkodni. Egy fecske nem csinál nyarat, de egy minimális létszámú kis csapat már csodákra lehet képes, ha energiái összehadódnak. Mi ezt a csodát éljük meg minden egyes alkalommal, amikor elgondolásaink valóra válnak. A kulcs pedig, hogy nyitott szemmel járunk, figyelünk másokra és egymásra, tanulunk a tapasztaltaktól, merünk nagyokat álmodni, és ha kell, kérni és kérdezni. Az eredményes kapcsolatépítés mérföldköve a sikernek!

Egy rendezvényt a legapróbb részletekig meg kell tervezni, hogy megvalósításkor senkit se érjen a hiányosságokból adódó meglepetés. Mindez jó, ha már hónapokkal korábban körvonalazódik, és az előkészítő megbeszéléseken konkréttá és személyre szabottá válik. A további siker érdekében pedig elengedhetetlen a megvalósulás utáni értékelés, a következtetések levonása. Legtöbbet saját hibáinkból tanulhatunk, de csak egyszer szabad elkövetni ugyanazt!

Összefoglaló

Egyesületünk alapító okiratában céljaink között szerepel „a település környezeti, szellemi, művészeti értékeinek, hagyományainak feltárása, megismertetése, a helyi művelődési szokások gondozása, gazdagítása”, valamint „a szabadidő kulturális célú eltöltéséhez a feltételek biztosítása”. Ezek az általánosnak mondható elgondolások számos területen realizálódhatnak. Számunkra elsősorban a múltidéző vetítések szolgálták azzal a tanulsággal, hogy nagy szükség van az ilyen jellegű rendezvényekre. Persze az első vetítés előtt mindez még nem volt ennyire egyértelmű. Izgultunk, mint egy óvodás, hogy tényleg érdekli-e az embereket, hogy mi történt 40–50 éve? Felmerült bennünk, hogy esetleg csatlódást okoznak a közönségnek a régi, néhol élvezhetetlen minőségű filmrészletek, hogy másra számítanak majd, és akkor nagy hűhó semmiért, a rengeteg munkának, amit a nyakunkba vettünk, nem lesz eredménye. Amikor elkezdődött az első vetítés, zsúfolásig

megett a terem, a vászonra érdeklődő tekintetek szegeződtek – ekkor már tudtuk, nagy baj nem lehet. Az első közeli képeknél hangos morajlás hallatszott, ahogy meglátták az ismerős arcokat. Családias hangulat, sok-sok régi emlék. A közönség soraiban egymás mellé kerültek olyan emberek, akik valamiért nem voltak beszélő viszonyban, de a közös élmény elindította közöttük a párbeszédet. Amikor a vetítés végén felgyúltak a fények, sok könnyes szempár találkozott egymással, és a beszélgetés tovább folytatódott, és jelképesen azóta is tart.

Tanulságos számunkra, hogy bár a kezdeteknél tudatos elképzelésekkel indultunk, mégis mennyi hozadéka lett a kezdeti, kissé bizonytalan elgondolásoknak. Az első komoly kihívás a múltidéző vetítések elindítása volt, mely alapjául szolgált a további, az egyesületünket meghatározó tevékenységeknek. 2007 decemberében megjelentettük az egyesület hírlevelét, a Zákányszéki Életképeket, mely 1100 példányban ingyenesen jut el minden háztartásba. A szó elszáll, az írás megmarad – ezért fontos, hogy a nyomtatott formáról is gondoskodjunk. Kiadványunkban beszámolunk az egyesületi rendezvényekről, feldolgozzuk az intézmények és hagyományörző csoportok történetét, riportokat közlünk a díszpolgárokkal és olyan hírességekkel, akik jártak Zákányszéken. A nyomtatott verziót online is elérhetővé tesszük a www.zakanyszek.hu és a www.zakahome.hu oldalakon. A honlapok mellett az internetes közösségi portálon is jelen vagyunk, ahol a régi fotók feltöltésével tovább él a „képfelismerős” játék. A Zákányszéki Kis Újság az önkormányzat ingyenes kiadványa, melynek szintén egyesületünk a felelős kiadója. Az újságok megjelenésének költségeit az önkormányzat állja, az anyaggyűjtést, szerkesztést, javítást társadalmi munkában végzi az egyesületi tagság. Hírlevelünkre építve 2008-ban elindítottuk az Életképes estéket, ahol a közönség személyesen találkozhatott az újságban bemutatott díszpolgárokkal. A ZakaHom-e kerékpártúrák és a filmvetítések szezonálisan ugyan, de állandó programjaink.

Az élet folyamatosan írja és átírja a forgatókönyvet, ennek jegyében szerveztünk már adománygyűjtést, jótékonyági gálát, zongoraestet, kiállításokat, színházi előadást, szentmisét, „Mária-lányok” estjét. A tartalom változik, de a cél állandó marad: együtt lenni, értéket közvetíteni, segíteni és élményt nyújtani ebben a kis közösségben, amely a szülőfalunk és az otthonunk. Ebben rejlik a múltunk, a jelenünk és a jövőnk!



*Közös képnézegetés
a Máriás-esten
Fotó: ZakaHom-e Egyesület*